

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI GEOGRAFIE
DOMENIUL DE STUDIU GEOGRAFIE**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Particularitățile geodemografice ale populației de etnie romă din
nordul Moldovei**

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Vasile Efros

Doctorand:
Ionela Gălbău

Suceava, 2019

Investește în oameni !

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013 Axa prioritară nr. 1 "Educația și formarea în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere"

Domeniul major de intervenție 1.5 "Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării" Titlul proiectului: "SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare"

Număr de identificare contract:
POSDRU/159/1.5/S/132406 Beneficiar: Universitatea
"Ștefan cel Mare" din Suceava

Parteneri: Institutul de Economie Națională-P1, Universitatea din Oradea-P2

„Autorul, Gălbău Ionela, specifică faptul că lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **„SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**”

„ACKNOWLEDGMENT

The author, Gălbău Ionela, would like to specify that this paper has been financially supported within the project entitled **„SOCERT. Knowledge society, dynamism through research”**, contract number POSDRU/159/1.5/S/132406. This project is co-financed by European Social Fund through Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013. **Investing in people!**”

CUPRINS

Partea I Fundamentarea cercetărilor	7
Capitolul I Introducere	7
I.1. Cadrul general	8
I.2. Scop și obiective	9
I.3. Structura tezei	10
I.4. Etimologia cuvintelor țigan și r(r)om.....	11
Capitolul II Metode și tehnici de analiză	14
II.1. Etape de lucru	14
II.2. Metode de cercetare	15
Capitolul III Istoricul cercetărilor	17
III.1. Studii din domenii conexe cu privire la minorități	18
III.2. Studii de geografie socială cu privire la populația de etnie romă.....	18
III.3. Proiecte europene pentru romii din România.....	22
Capitolul IV Favorabilitatea cadrului natural pentru apariția și dezvoltarea comunităților de romi	26
IV.1. Relieful	26
IV.2. Potențialul climatic.....	32
IV.3. Potențialul hidrologic	35
IV.4. Potențialul bio-pedologic.....	38
Capitolul V Aspecte istorice cu privire la romii din nordul Moldovei	44
V.1. Migrația în Europa.....	45
V.2. Primele atestări documentare pe teritoriul României și în nordul Moldovei	47
V.3. Romii din Nordul Moldovei în Evul Mediu.....	47
V.3.1. Robia	47
V.3.2. Dezrobirea	52
V.4. Romii din Bucovina în timpul stăpânirii austriece	53
V.5. Romii în perioada interbelică	54
V.6. Problema romilor în timpul regimului Antonescu. Transnistria	56
V.7. Regimul comunist și problematica romă	60
V.8. Evoluția numerică a populației țigănești din nordul Moldovei până la începutul secolului al XXI-lea.....	62
Partea a II-a - Rezultate	65
Capitolul VI Particularitățile geodemografice ale romilor din nordul Moldovei	65
VI.1. Evoluția numerică a populației rome din județele din nordul Moldovei (1930 - 2017). <i>Factorii istorici și rolul acestora în scăderea numărului populației rome</i>	65
VI.2. Dinamica populației de etnie romă din nordul Moldovei	71
VI.2.1. Natalitatea	71

VI.2.3. Nupțialitatea și divorțialitatea	78
VI.2.4. Mortalitatea	80
VI.2.5. Bilanțul natural	82
VI.3. Mobilitatea teritorială a populației de etnie romă. Studiu de caz: comunitatea romilor din Rennes, Franța	85
VI.4. Repartiția spațială a populației de etnie romă din Nordul Moldovei	88
VI.4.1. Distribuția populației	93
VI.4.2. Ponderea populației rome din totalul populației	88
VI.4.3. Densitatea populației	93
VI.5. Structura demografică a populației de etnie romă	97
VI.5.1. Structura pe medii de rezidență	97
VI.5.2. Structura pe sexe	99
VI.5.3. Structura populației de etnie romă pe grupe de vârstă și sexe	100
VI.5.4. Structura populației după nivelul de instruire. Studiu de caz. Abandonul școlar în județul Suceava	104
VI.5.5. Structura confesională a populației	113
VI.5.6. Structura populației în funcție de starea civilă	114
VI.5.7. Structura socio-economică	116
VI.6. Prognoza demografică	119
VI.7. Particularități culturale ale romilor	125
VI.7.1. Ursarii	127
VI.7.2. Căldărarii	129
VI.7.3. Rudarii-Lingurarii	131
CAPITOLUL VII Așezările umane ale romilor. Clasificări și tipologii	135
VII.1. Clasificarea comunităților de romi după rata marginalizării localității	135
VII.2. Clasificarea comunităților de romi după mărimea demografică	138
VII.3. Tipologia comunităților compacte de romi	141
VII.4. Tipologia comunităților rome cu acces la infrastructura rutieră și feroviară	143
Concluzii generale	147
Contribuții personale	150
BIBLIOGRAFIE	151
ANEXE	161
Listă de tabele, figuri și fotografii	197

Abrevieri

ANR – Agenția Națională pentru Romi

GIS – Geographic Information System

INSSE/INS - Institutul Național de Statistică al României

MRAP - Mouvement contre le racisme et pour l'amitié entre les peuples

RPL – Recensământul populației și locuințelor

SPSS - Statistical Package for the Social Sciences

UNICEF - Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite

UNESCO - Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

OSCE - Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

Cuvânt înainte

„Ha-l rom ci disparin ciekhdata pa-i phuw.
Anda' ke lenqe ile si pasa' o Del.”

(L.M.C., Romane Asva)

„Romii nu dispar niciodată de pe fața pământului
Căci inima lor este lângă Dumnezeu.”

Etapale carierei personale de cadru didactic și interacțiunea cu elevii de etnie romă din Brodina, Sucevița și Rădăuți au întărit motivația de a elabora un studiu de geografie umană cu privire la romi, regiunea aleasă fiind una dintre cele mai slab cercetate din acest punct de vedere. Dificultățile întâlnite pe parcursul derulării studiului au conturat un element des întâlnit în studii analizate și anume atitudinea confuză a romilor față de orice intenție de cercetare.

La final de activitate științifică, doresc să adresez mulțumiri celor care m-au îndrumat sau m-au sprijinit pe parcursul elaborării acestei teze de doctorat.

În primul rând, doresc să aduc mulțumiri, conducătorului științific, domnului Prof. univ. dr. Vasile EFROS, pentru sprijinul total și necondiționat, pentru îndrumare și încurajare de-a lungul perioadei de pregătire a doctoratului și de elaborare a tezei.

În egală măsură, doresc să îmi exprim gratitudinea față de membrii comisiei de îndrumare, pentru sfaturile și sugestiile oferite, domnului Conf. univ. dr. Viorel CHIRIȚĂ, doamnei Lector univ. dr. Despina SAGHIN și doamnei Lector univ. dr. Maria-Magdalena LUPCHIAN.

Mulțumesc doamnei Prof. univ. dr. Emanuelle HELIER care m-a acceptat în stagiul de cercetare din cadrul UMR ESO Rennes (l'Unité Mixte de Recherche „Espaces et Sociétés”), din Franța, pe parcursul căruia am obținut date importante pentru elaborarea tezei de doctorat privind comunitățile de romi din Rennes și localitățile limitrofe și Departamentului de Geografie din cadrul Facultății de Istorie și Geografie pentru disponibilitate și îndrumare.

Totodată aduc mulțumiri Institutului Național de Statistică, Direcțiilor Județene de Evidență a Populației și responsabililor cu romii din cadrul primăriilor din cele patru județe analizate pentru sprijinul oferit în colectarea datelor și aplicarea chestionarelor.

Nu în ultimul rând, doresc să mulțumesc familiei și viitorului meu soț pentru răbdare și sprijinul permanent pe toată perioada studiilor doctorale și colegelor mele, Delia-Elena ROBU și Liliana NOROCEL pentru încurajare și înțelegere.

*Țin să menționez că prezenta teză s-a realizat cu suport financiar prin proiectul **SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare**, proiect cofinanțat din Fondul Social EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.*

Ionela Gălbău
2019

1.Introducere

Romii reprezintă o minoritate a cărei imagine a fost distorsionată de-a lungul istoriei atât prin studiile scrise pe baza folclorului și legendelor ce i-a însoțit cât și ca urmare a poveștilor spuse chiar de romi celor care-și manifestau curiozitatea față de acești permanenți migratori. Transformarea lor într-o populație marginalizată încă din perioada Evului Mediu a fost accentuată și de condițiile sociale și economice ale Europei din acea perioadă. Superioritatea cu care erau întâmpinate populațiile migratoare de către europeni i-a împins și pe romi la periferia societății; în Țările Române statutul de robi a fost factor determinant al statutului social scăzut.

În țara noastră romii au trezit un interes deosebit pentru cercetători datorită numărului mare de comunități rome răspândite în întreaga țară, a contactului direct dintre majoritari și minoritari prin prisma ocupațiilor cu care aceștia din urmă se îndeletnicesc, și, nu în ultimul rând, datorită numărului de documente istorice, ce atestă prezența lor pe teritoriul României.

Zona de studiu

Regiunea de studiu analizată în lucrarea de față este reprezentată de județele nordice din Regiunea de Nord-Est a României și anume Botoșani, Iași, Neamț și Suceava (județele din nordul Regiunii de Dezvoltare Nord-Est din cadrul ADR Nord-Est¹) (**Fig. 1.1.**).

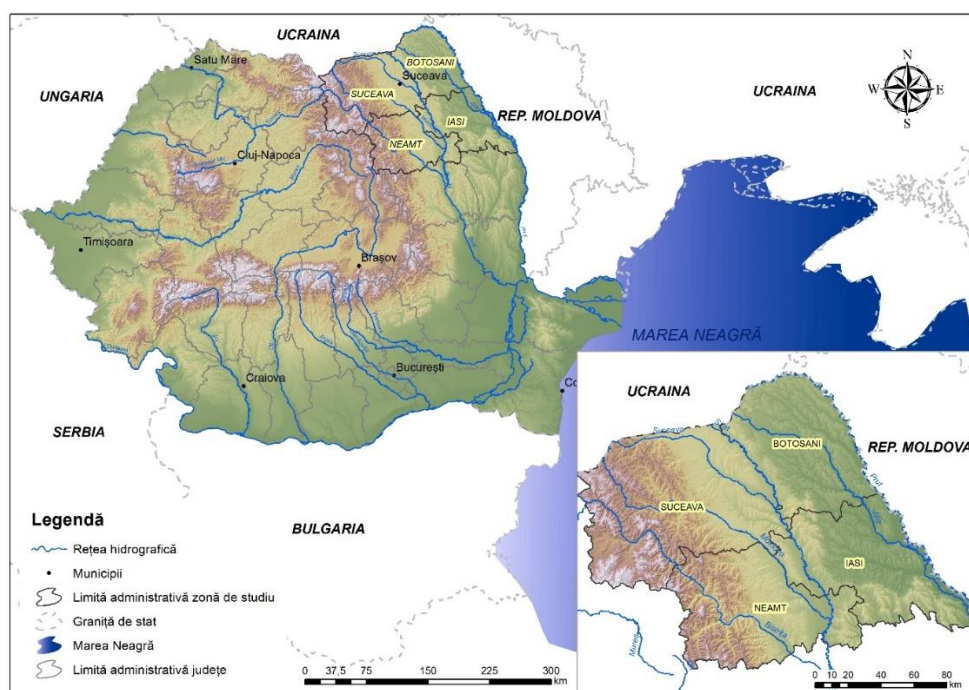

Fig. 1. Localizarea regiunii de studiu

Scop și obiective

Scopul tezei de doctorat „*Particularitățile geodemografice ale populației de etnie romă din nordul Moldovei*” este cel de a identifica valorile reale ale populației rome din nordul Moldovei apreciate atât prin cercetări pe teren cât și prin documente statistice oficiale.

În vederea evidențierii particularităților specifice etniei rome, obiectivele tezei de doctorat sunt:

¹ Agenția pentru Dezvoltare Regională Nord-Est a fost înființată la 1 aprilie 1999 ca urmare a Hotărârii nr.38PJ/01.04.1999 a Tribunalului Neamț având ca misiune dezvoltarea economico-socială a Regiunii de Nord-Est; cuprinde județele Iași, Botoșani, Suceava, Bacău, Neamț și Vaslui.

- Identificarea parcursului istoric al populației rome de la primele atestări documentare cu privire la prezența lor pe teritoriul țării până la sedentarizarea în zona de studiu (județele Botoșani, Iași, Neamț și Suceava), pentru a evidenția gradul de conservare al particularităților culturale și eventualele implicații în conștiința romilor a evenimentelor istorice.
- Identificarea numărului actual de romi din nordul Moldovei, atât prin consultarea materialelor statistice (date RPL și arhive consultate în cadrul direcțiilor de evidență a populației) cât și prin verificarea numărului acestora în etapa de teren a cercetării.
- Realizarea unui model de creștere demografică caracteristic romilor și identificarea unor elemente comune între comunitățile din nordul Moldovei și comunitățile din țară sau străinătate (comunitatea romilor din Rennes).
- Prezentarea unei prognoze demografice care să evidențieze progresul demografic al romilor și analiza impactului asupra vieții sociale din comunitățile studiate.
- Identificarea particularităților culturale caracteristice neamurilor de romi din comunitățile din nordul Moldovei; evidențierea unor caracteristici clare ale afilierii unui neam și prezentarea elementelor caracteristice de tradiție și cultură prin analiza acestor elemente în diferite comunități (studii de caz).
- Identificarea unor tipologii de așezări umane caracteristice etniei rome și elementele care le definesc.

2. Metode și tehnici de analiză

În cadrul cercetării au fost folosite atât date statistice cât și date colectate în mod direct în timpul etapei de teren. Au fost îmbinate tehnici de lucru și metode de cercetare diverse, atât din domeniul geografiei cât și din sociologie sau matematică statistică.

Cercetarea pentru prezentul studiu a presupus desfășurarea mai multor etape de lucru: etapa de documentare și cercetare bibliografică, etapa de teren și etapa de laborator.

➤ **Cercetarea bibliografică** s-a bazat pe consultarea materialelor bibliografice de la bibliotecile universitare din cadrul universităților *Ștefan cel Mare* din Suceava, *Alexandru Ioan Cuza* din Iași și *Babeș Bolyai* din Cluj-Napoca, a documentelor periodice (reviste, anuare) dar și a arhivelor din cadrul Institutului Național de Statistică, Arhivele Statului (Botoșani și București), date statistice de la Prefecturile județelor studiate (Birourile pentru Romi), Direcțiile Județene pentru Evidența Populației și de la primăriile și consiliile locale ale localităților ce au romi în componența etnică.

➤ **Etapa de teren/ancheta geografică** a presupus culegerea informațiilor din teren și alcătuirea unei baze de date care a completat lacunele bazelor de date statistice.

➤ **Etapa de laborator**, cea mai amplă etapă din procesul de cercetare, s-a realizat în trei subetape:

1) Introducerea datelor obținute în programe de statistică (SPSS) și realizarea unei baze de date (Microsoft Excel);

2) Realizarea unor diagrame de regresie sau corelație în SPSS și hărți tematice în ArcGIS și Philcarto.

3) Analiza și interpretarea datelor din chestionare comparativ cu cele furnizate de Institutul Național de Statistică (RPL 2002 și 2011) și realizarea unor paralele socio-demografice între populația romă și non-romă.

Metodologia de realizare a tezei de doctorat îmbină elementele de factură modernă cu cele clasice.

➤ **Metoda statistico-matematică** – cercetarea și prelucrarea statistică reprezintă

processe foarte complexe și laborioase din cauza seturilor ample de date numerice întocmite de specialiști în domeniu. Analiza și interpretarea datelor presupune antrenarea mai multor sub-etape: obținerea și înregistrarea datelor, prelucrarea acestora prin mijloace matematice și în final prezentarea rezultatelor finale.

Pentru a obține informații legate de percepție, atitudinea față de actorii locali, aspecte legate de educație sau incluziune socială, am folosit diferite tehnici de corelație, regresie, metoda ANOVA, *Testul-T* am utilizat SPSS, soft ce a necesitat realizarea unei ample baze de date cu diferite variabile.

➤ **Metoda cartografică** – metoda cartografică este o metodă specifică geografiei ce presupune reprezentarea spațiului geografic la scară redusă. Pentru a obține reprezentări bidimensionale sau trimimensionale ale spațiului geografic, cu semne convenționale, fenomene și caracteristici esențiale ale realității geografice, se pot folosi tehnicile SIG. În lucrarea de față am folosit platforma ArcGis 10.2.2 pentru realizarea hărților de localizare a zonei de studiu și a unor indicatori demografici.

Pentru reprezentările cartografice din capitolele șase și șapte am creat în *Philcarto* (versiunea 5.76) un fond de hartă pentru Regiunea de Nord-Est, din care am extras cele patru județe (Botoșani, Iași, Neamț și Suceava). Baza de date pentru *Philcarto* a cuprins date statistice introduse în programul *Microsoft Excel*.

➤ **Metoda observației în teren** - s-a desfășurat în perioada iunie 2014 – septembrie 2017 și a presupus inventarierea numărului de romi din localitățile identificate din datele de la INSSE cu ponderi de peste 10% populație de etnie romă și aplicarea de chestionare și interviuri de grup membrilor acestor comunități.

➤ **Metoda sociologică/ancheta** - au fost aplicate un număr de 500 de chestionare și 100 de interviuri. Din cauza numărului mare de persoane analfabete, unele chestionare au fost completate personal. Acest aspect a favorizat obținerea unor informații complementare cu privire la problemele romilor din comunitățile mari și legăturile cu actorii locali (primar, medic, mediul școlar, preot, organele de poliție).

➤ **Metoda comparației** – a fost folosită pentru compararea indicatorilor demografici ai populației totale cu ai romilor din regiunea de studiu și a evidențiat caracteristici distincte ale populației de etnie romă ce se regăsesc în evoluția numerică a acestui grup etnic. Metoda a fost folosită cu ajutorul a două soft-uri, SPSS și *Microsoft Excel*, diferența fiind strict legată de cantitatea și diversitatea datelor pentru fiecare element analizat și comparat.

3. Aspecte istorice cu privire la romii din nordul Moldovei

Prima atestare documentară a romilor, pe teritoriul României, datează din anul 1369, când principele Munteniei, Vlad I Basarab, a dăruit Mănăstirii Antonie de la Vodița și Mănăstirii Tismana, 40 de locuințe de romi (*Potra, 2002*). Aceste danii sunt confirmate ulterior de către domnitorul Țării Românești, Dan I (1383-1385), care a dăruit mănăstirii Tismana moșiile care aparținuseră înainte Mănăstirii Vodița de lângă Turnu Severin. Robii romi ai Mănăstirii Tismana sunt amintiți în toate confirmările ulterioare ale moșiilor acesteia.

Prima atestare documentară a romilor din nordul Moldovei datează din 8 iulie 1428, când domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun dăruia Mănăstirii Bistrița 31 de locuințe de romi ca plată pentru un pomelnic.

Romii au avut importanță economică în Evul Mediu și de aceea domnitorii Țărilor Române s-au opus plecării acestora din țară. Formele de servitute față de domnitor, boier sau mănăstire au fost legate de exploatarea fiscală, iar atunci când au avut loc donațiile de familii de romi, de fapt s-a transferat dreptul de a se reclama plata tributului (*Fraser, 1985*).

La început, domnitorul era singurul proprietar de robi romi. Ulterior, prin donații sau prin cumpărare, romii au ajuns în proprietatea mănăstirilor și a boierilor. Astfel, ținând cont de criteriul apartenenței la stăpân, principalele ramuri de robi romi din Țara Moldovei au fost robii domnești, robii boierești și robii mănăstirești (*Kogălniceanu, 1837*).

Evoluția numerică a populației țigănești din nordul Moldovei până la începutul secolului al XXI-lea

Până în anul 1774 nu au fost înregistrate date exacte privind numărul de romi din țara noastră, cu atât mai puțin din Moldova. Puținele informații cantitative provin din cronicile domnești prin care domnitorii dăruiau *sălașe* de romi sau din înscrierile privind prăzile de război. Înregistrările statistice din anul 1774 au prezentat pentru zona Moldovei Apusene un număr de aproximativ 20000 de țigani (circa 4% din totalul populației), răspândiți cu precădere în ariile cu proprietăți mănăstirești din județele Neamț și Suceava (*Muntele, 1998*). În anul 1848 numărul acestora se dublează, înregistrându-se 46800 de romi în întreg Principatul Moldovei (*Obreja, 1943*) și mult mai rar înregistrați în Bucovina în perioada anexării acesteia de către Imperiul Habsburgic (începând cu anul 1774 până în 1919), probabil în urma unei asimilări masive populației majoritare.

Migrația unor *țigani* din Muntenia pe aria Dealu Mare-Hîrlău, atrași de potențialul resurselor materiale pentru confecționarea produselor manufacturiere din lemn dat de prezența pădurilor din această zonă, a determinat creșterea procentuală a populației de etnie romă din județele Iași și sudul județului Neamț (Roman) de la 4% în 1774 la 6% în 1848. Cei mai mulți s-au autoidentificat ca fiind lingurari și au înființat sate mici de tipul *sloboziilor*² (*Slobozia Mogoșești* – astăzi satul Budești, comuna Mogoșești, Iași; satul *Slobozia* din comuna Ciurea), *odăilor*³ (*Odaia Praguri* – astăzi Focuri, Iași,) sau s-au stabilit la periferia târgurilor formând *mahalale țigănești* (Roman, Pașcani, Târgu Frumos) (*Muntele, 1998*).

Împroprietăririle țăranilor și implicit ale romilor din timpul lui Al. I. Cuza a determinat o explozie demografică în rândul minorității rome, cei care au rămas fără teren agricol strămutându-se în areale nepopulate unde au înființat sate mici (*Grajduri, Mironeasa*) și au defrișat arii împădurite cu soluri slabe calitativ (de tipul podzolurilor) pe care le-au luat în proprietate. La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, romii din nordul Moldovei reprezentau aproximativ 1,47% din totalul populației iar în Bucovina doar 0,25%. Asimilările treptate au presupus pierderea limbii romani (în Moldova Apuseană, 62% dintre romi cunoșteau limba maternă iar în Bucovina, 17%) dar, în cazul romilor stabiliți în sate nou-înființate, limba maternă s-a păstrat cu desăvârșire (*satele Lingurari și Ursari*) (*Muntele, 1998*).

În perioadele interbelică și postbelică identitatea romă a avut de suferit datorită statutului de minoritate problematică ceea ce a impus excluderea acestora ca și minoritate din viața socială și un val mare de deportări în Transnistria. Numărul lor a crescut în această perioadă, în unele recensăminte nici nu erau menționați iar în anumite localități au fost asimilați în totalitate românii pentru a evita asuprirea lor. Mijlocul secolului al XX-lea a readus minoritatea romă în spațiul public și social, numărul membrilor devenind tot mai mare nu numai datorită unei natalități ridicate (până în anul 1976 a înregistrat valori excepționale de peste 25‰ în localitățile Dagâța, Țibana, Mironeasa, Lungani, Voinești – Iași, Doljești - Neamț) ci a faptului că tot mai mulți își asumau identitatea etnică pe care au schimbat-o în perioada inter și postbelică.

În perioada comunistă romii au fost cei mai afectați de variațiile statistice, numărul lor fiind incert în toate județele; în anul 1977, în județul Botoșani au fost înregistrați doar 200 de

² Așezare, organizată preponderent pe moșiile boierești sau mănăstirești, populată cu coloniști *străini* (romi) cu diferite scuturi de dări și munci.

³ Așezare permanentizată, pe moșiile boierești, izolată de centru.

romi cu toate că numărul real al acestora era mult mai mare (numai în orașul Botoșani locuiau 80 de persoane de etnie romă).

4. Particularitățile geodemografice ale romilor din nordul Moldovei

Prima perioadă a regimului comunist, până în a doua parte a anilor 60, s-a caracterizat prin faptul că Partidul Comunist aflat la guvernare a considerat românii în primul rând ca fiind o categorie socială și nu una etnică. Acest factor a determinat excluderea categoriei romilor din nomenclatorul de naționalități recensate în anul 1966. Potrivit înregistrărilor din registrele județene de evidență a populației, numărul romilor nu era mai mare de 687 persoane în toate cele patru județe din nordul Moldovei (104 – Botoșani, 141 – Iași, 239 – Neamț, 203 - Suceava).

O schimbare majoră în evoluția numărului de romi s-a observat la recensământul din anul 1977, când, raportat la recensământul din 1966, mult mai mulți, respectiv 227398 persoane s-au declarat de etnie romă.

Recensămintele din anii 1992, 2002 și 2011 au fost efectuate după schimbarea regimului de conducere. În această perioadă apariția organizațiilor rome, precum și prezența mai accentuată a problemei romilor în mass media, au putut influența asumarea identității. Începând cu anul 2002, până în 2017, se observă o reducere a ponderilor evoluției numărului de romi din toată regiunea ce are două cauze majore: migrația (internă și externă) și pierderea identității etnice.

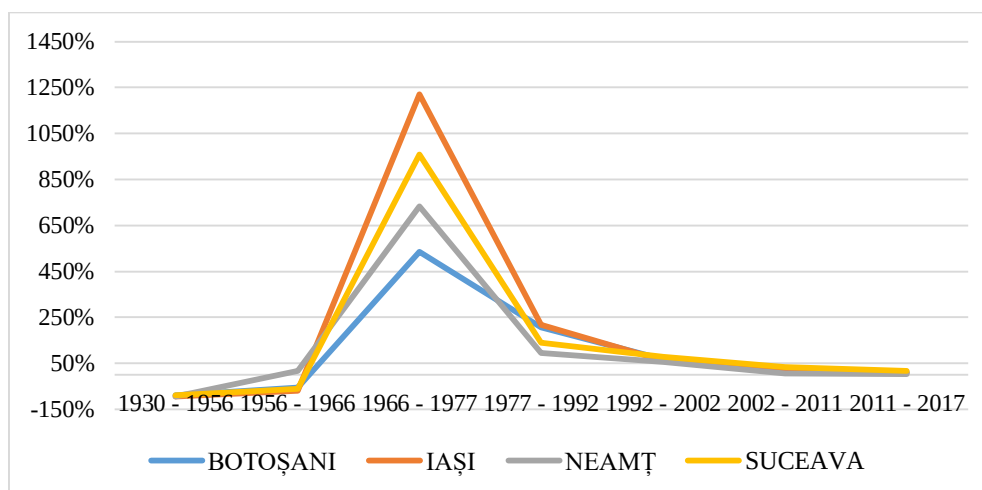

Fig. 2. Rata de creștere a populației de etnie romă (în perioada 1930 - 2017), SURSA: **Institutul Național de Statistică**

Natalitatea

În nordul Moldovei, media natalității romilor s-a menținut între valorile de 20-35‰, însă, s-au înregistrat și valori de peste 35‰, în unele cazuri chiar și 40‰ (Localitatea Mironu - comuna Valea Moldovei).

Din zona de studiu unitatea administrativă cu cea mai mică rată a natalității este județul Botoșani cu o valoare medie de 24,8‰ comparativ cu județele Iași, Suceava și Neamț unde valorile înregistrate sunt mai mari de 25‰. Astfel, în județul Suceava media este de 29,9‰, în județul Iași 27,1‰, iar în județul Neamț de 26,5‰.

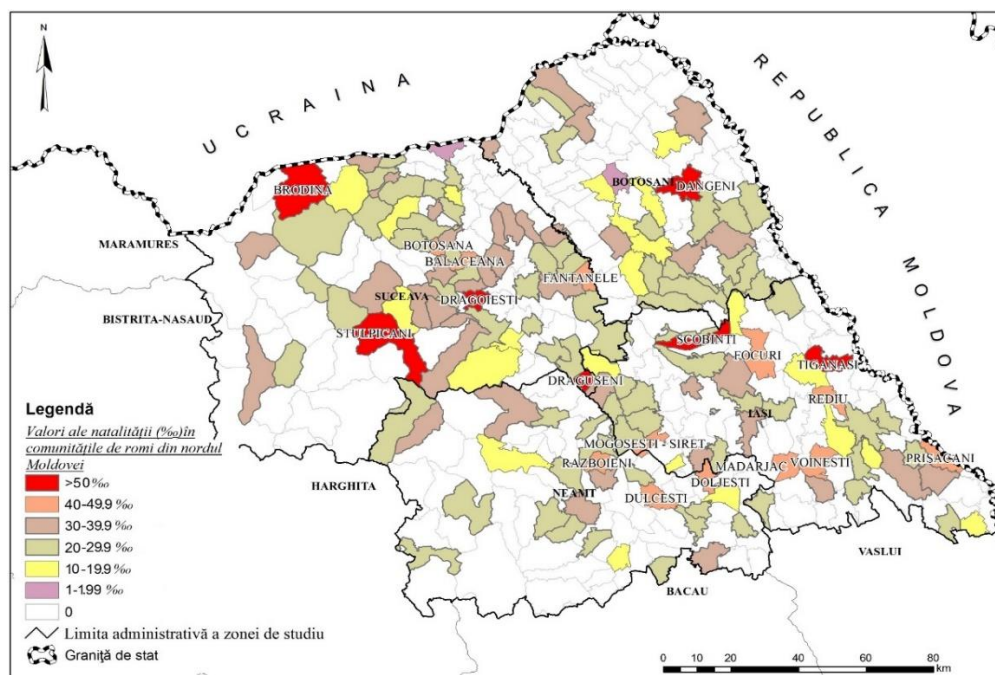

Fig. 3. Rata natalității în cadrul populației de etnie romă (*Sursa: date preluate din ancheta socială*)

Fertilitatea

În urma analizei de pe teren a modelelor fertilității din cadrul familiilor rome am observat o schimbare în ceea ce privește modelul tradițional în care familia romă avea între 8 și 10 copii, uneori chiar mai mulți de 10. Așadar, atât în comunitățile rurale cât și în cele urbane, familiile rome susțin un număr restrâns de copii invocându-se dificultățile materiale pentru a-i întreține.

Tendențele actuale sunt de scădere a fertilității și în ceea ce privește populația romă determinate de creșterea fertilității la vârste tinere și scăderea la vârste înaintate, dar și a evitării nașterilor de rang superior (al patrulea, al cincilea copil).

Mortalitatea

În regiunea de studiu rata mortalității etniei rome este echilibrată, la același nivel cu al populației majoritare, cu câteva excepții în cazul comunităților compacte de rome din județul Botoșani. Datele cu privire la rata mortalității populației de etnie romă au fost colectate în urma etapei de cercetare în teren din cauza lipsei acestora din bazele de date statistice și doar pentru comunitățile cu ponderi mai mari 5% populație de etnie romă din totalul populației. Astfel, cele mai mari, de 17,2% au fost înregistrate în localitățile Coșula, Bahna, Grajduri, Verești și Mironu (Valea Moldovei). Cele mai multe decese au fost în rândul bărbaților cu vârste de peste 45 de ani.

Mortalitatea infantilă

Rata mortalității infantile prezintă o scădere importantă din punct de vedere al evoluției demografice a acestei etnii. Pentru toată regiunea de studiu este evidentă scăderea accentuată a ratei mortalității infantile dacă analizăm comparativ anii 1992 și 2017, atât pentru populația majoritară cât și pentru cea de etnie romă. Sănătatea femeilor rome și mortalitatea maternă reprezintă probleme nu numai din cauze factorilor socio-economice dar și din cauza practicilor culturale: mariaje și sarcini timpurii. Reducerea ratei mortalității infantile pentru populația romă se datorează în mare măsură introducerii mediatorilor sanitari în fiecare comunitate etnică și schimbarea atitudinii familiilor rome față de sistemul sanitar, igienă, acces la condiții mai bune de trai (canalizare, apă curentă).

Tabel 1. Rata mortalității infantile la nivel județean pentru populația totală și de etnie romă (‰)⁴

	1992		2011		2017	
	Total	Romi	Total	Romi	Total	Romi
BOTOȘANI	33,9	81,54	13,2	39,37	11,5	34,21
IAȘI	31,1	78,94	8,4	22,51	5,8	19,49
NEAMȚ	26,4	70,75	10,6	23,42	5,3	20,21
SUCEAVA	22,2	59,49	8,9	23,85	6,7	20,01

Bilanțul natural

Valorile bilanțului natural înregistrat în comunitățile rome sunt superioare valorilor înregistrate pentru populația majoritară. Sporul natural foarte ridicat reprezintă adoptarea unui comportament natalist evoluat față de media populației majoritare.

Tabel 2. Mișcarea naturală a populației totale și a populației de romi (‰)

Județul	NATALITATE		MORTALITATE		BILANȚ NATURAL	
	Populația totală	din care Romi	Populația totală	din care Romi	Populația totală	din care Romi
BOTOȘANI	10,09	24,8	13,75	13,1	-3,66	11,7
IAȘI	11,14	27,1	10,54	11	0,6	16,1
NEAMȚ	9,13	26,5	12,59	12	-3,46	14,5
SUCEAVA	12,40	29,9	11,80	11	0,6	18,9

Valorile negative ale bilanțului natural înregistrate în Botoșani (-3,66‰) și Neamț (-3,46‰) sunt premise ale unei populații îmbătrânite în cele două județe ca urmare a unui exod migratoriu spre județele Suceava și Iași, mult mai dezvoltate din punct de vedere socio-economic, dar și a creșterii migrației internaționale spre Europa Vestică. Dominanța netă a bilanțului natural pozitiv al populației rome se evidențiază în toate județele analizate, cu valori mai ridicate în Suceava (18,9‰) și Iași (16,1‰) și relativ mai scăzute în Botoșani (11,7‰) și Neamț (14,5‰).

Mobilitatea teritorială a populației de etnie romă. Studiu de caz: comunitatea romilor din Rennes, Franța

O comunitate atipică de romi emigranți care au acceptat ajutorul statului francez este cea din Rennes, Franța. Studiul asupra acestei comunități, a fost realizat în perioada martie-iunie, 2015, cu ocazia mobilității în cadrul unui proiect POSDRU. Comunitatea era formată din 80 de persoane, din care 30 de copii cu vârste de până la 14 ani (toți înscriși la școlile din zonă) (Vasilcu et al, 2016).

Analiza datelor colectate ne-a oferit câteva răspunsuri la întrebări legate de incluziunea romilor emigranți în societate. Metoda ANOVA a avut ca rezultat o valoare statistică F cuprinsă între 0,3163 și 3,056, rezultat care a evidențiat refuzul romilor tineri de a se întoarce în țară în ciuda dificultăților cu care se confruntă în societatea de destinație (marginalizare, percepție negativă, inserție foarte slabă pe piața muncii) (Vasilcu et al, 2016).

Ponderea populației rome din totalul populației

Regiunea de Nord-Est a României a suferit modificări în special în perioada comunistă dat fiind faptul ca județele nu aveau aceleași limite administrative, ceea ce ridică probleme în stabilirea cu exactitate a numărului de romi. În urma analizei datelor de la recensământul din

⁴ Datele pentru mortalitatea infantilă pentru populația de etnie romă au fost colectate în etapa de teren de la unitățile medicale (spitalele județene) și direcțiile județene de protecție a copilului.

2011 s-au putut observa foarte ușor discrepanțele care au apărut între numărul romilor care și-au declarat etnia la recensământ și cei care figurau deja în situațiile statistice ale primăriilor sau consiliilor locale.

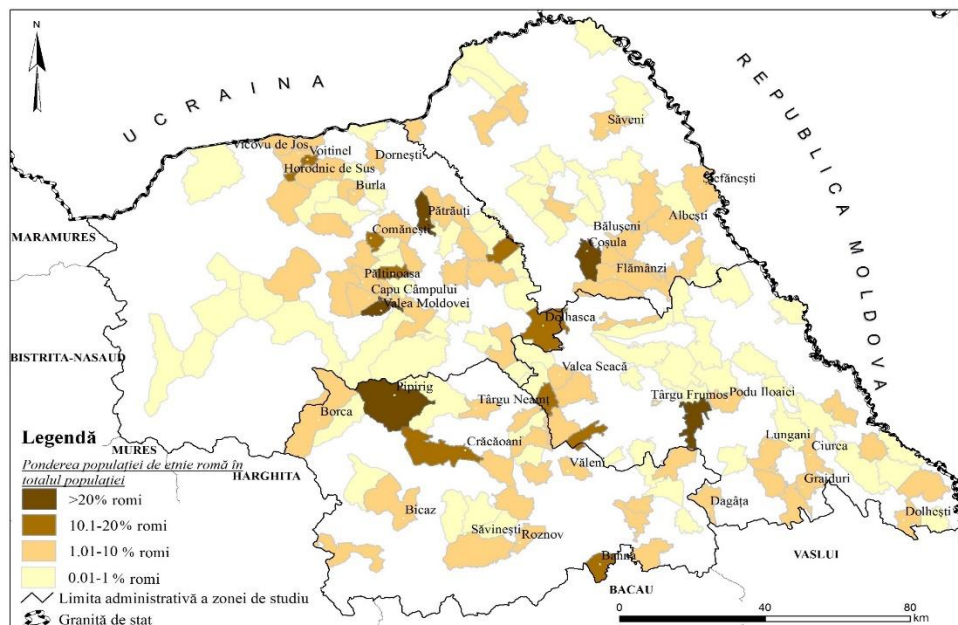

Fig.4. Pondere populației de etnie romă în totalul populației

Distribuția populației

Numărul total al romilor din regiunea studiată se ridică la 34019 persoane, la recensământul din 2011, ceea ce reprezintă 5,47% din totalul romilor declarați care trăiesc pe teritoriul României. Există însă localități în care ponderea populației rome crește până la 40%.

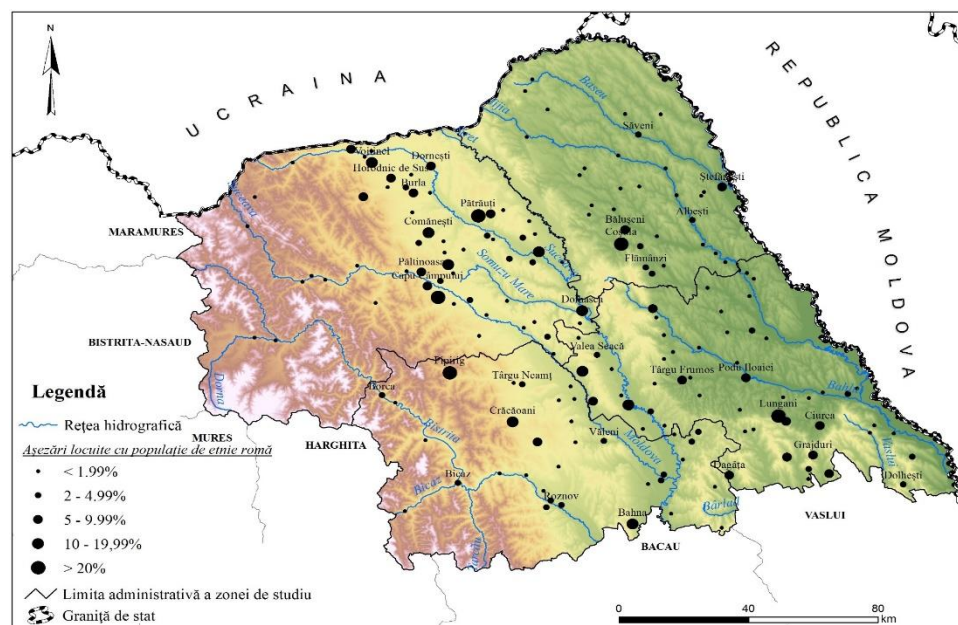

Fig.5. Distribuția populației de etnie romă în nordul Moldovei

Analiza hărții referitoare la distribuția populației rome în regiunea studiată relevă o concentrare mai mare a acestora în unitățile subcarpatice, de podiș, câmpie și mai ales pe terasele râurilor comparativ cu unitatea montană. Poziția de contact dintre formele de relief prin

caracterul de complementaritate al resurselor a reprezentat un factor de favorabilitate și de atractivitate pentru stabilirea romilor.

De asemenea, se poate observa o concentrare mai mare a comunităților pe terasele râurilor Siret, Moldova și Bahlui. Atractivitatea pentru aceste zone este legată de ocupațiile tradiționale ale romilor rudari, care își procurau lemnul din luncile râurilor.

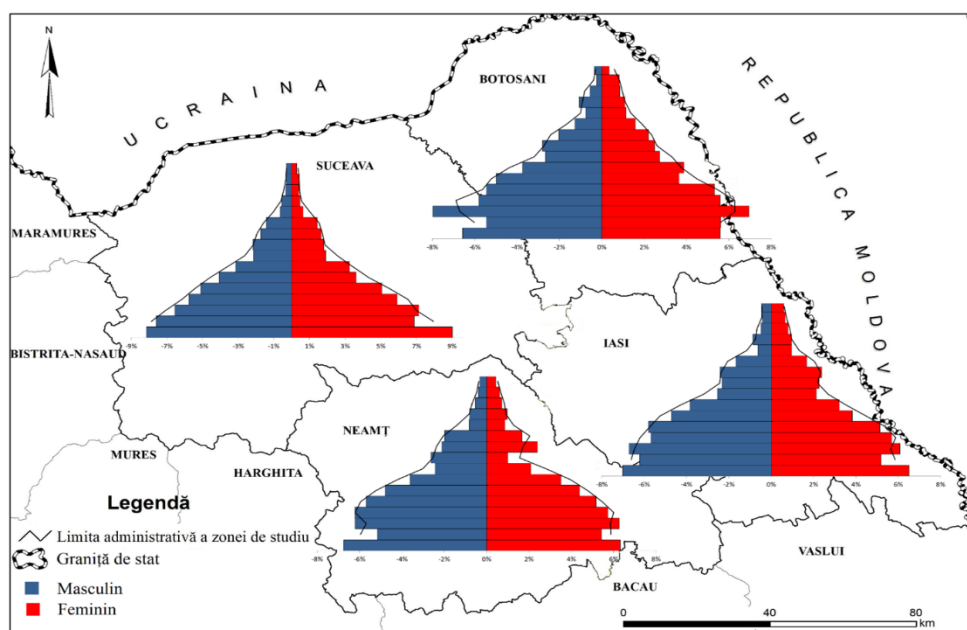
Structura pe medii de rezidență

Pentru anul 2011 ponderea populației stabile de etnie romă din mediul urban a fost ridicată în toate cele patru județe, peste 50% în județele Botoșani (60,57%) și Neamț (51,79%) și mai mult de 30% în județele Iași (37,46%) și Suceava (31,03%).

În județele Suceava și Botoșani ponderea populației stabile de etnie romă din mediul urban a crescut în 2011, cea mai mare creștere s-a înregistrat în județul Suceava, de la 16,03%, în anul 2002, la 31,03%, în anul 2011 (+15,0%). Această creștere s-a datorat și transformării, din punct de vedere administrativ, a unor comune dezvoltate, în orașe. În Suceava sunt 16 orașe din care 5 municipii. Opt dintre acestea au primit statutul de oraș în anul 2004 (Broșteni, Cajvana, Dolhasca, Frasin, Liteni, Milișăuți, Salcea și Vicovu de Sus) și sunt localități cu comunități mari de romi.

În celelalte județe procente populației de etnie romă din mediul urban au înregistrat anumite variații între cele două recensăminte (2002-2011) astfel: Botoșani +8,55%, Iași -1,39%, Neamț -7,82%.

Structura populației de etnie romă pe grupe de vârstă și sexe

Baza mare a piramidei ce reflectă structura pe grupe mici de vârstă și sexe evidențiază o populație romă întinerită ce se îngustează spre grupele mari de vârstă datorită unei speranțe la viață cu până la 10 ani mai scăzută pentru romi decât pentru populația majoritară (75,44 ani).

Se remarcă, atât pentru sexul feminin, cât și pentru sexul masculin, zone de îngustare a benzilor, indicând efectivele populației, amplasate în dreptul grupei 5-9 ani, cauzate de migrația masivă a populației de romi o dată cu integrarea României în Uniunea Europeană și în special a populației masculine ceea ce a generat o natalitate scăzută în perioada 2006-2009 la nivelul

romilor. O altă îngustare a benzilor se observă pentru populația din grupa 45-49 ani, mai accentuată pentru populația de sex feminin din județele Neamț și Iași. Această îngustare este o consecință a non-declarării apartenenței etnice la recensământul din 1966, mulți copii născuți în acea perioadă fiind declarați români din frica părinților de a nu trece și aceștia prin chinul deportării.

Structura socio-economică

Pentru populația de etnie romă, populația activă înregistrează valori mici în toate cele patru județe, iar rata șomajului este mult peste media națională. Cea mai ridicată rată de șomaj s-a înregistrat în județul Neamț, 29,34%, unde și rata șomajului pentru populația activă totală este ridicată, 7,65%.

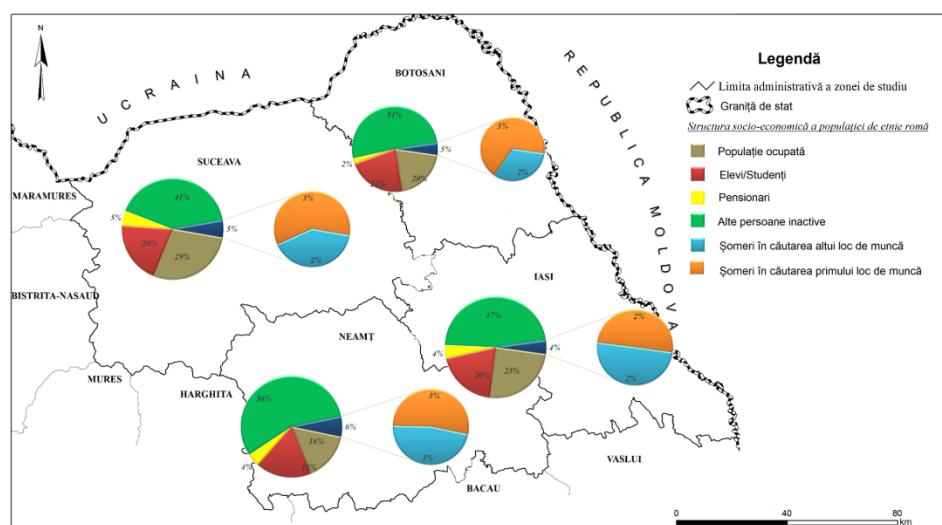

Fig.7. Ponderea populației active și inactiv în cadrul comunităților de romi

Proгноza demografică

Pentru realizarea prognozei demografice este important de stabilit perioada de referință (Iosep, 1999). Am identificat două perioade ca fiind importante de analizat datorită datelor realiste înregistrate în ceea ce privește numărul romilor, 1992 – 2011 și 2002 -2011 (RPL 1992, 2002 și 2011).

Orizontul de referință de 14 ani redă o situație care se apropie de cea reală, de altfel este esențială stabilirea unui orizont de timp mai scurt (10-15 ani) pentru a determina o prognoză cât mai apropiată de realitate (Vasilcu, 2007).

Pentru realizarea prognozei demografice am folosit două metode: metoda indicelui mediu anual de evoluție numerică a populației și metoda ritmului mediu anual al evoluției demografice (Iosep, 1999) la nivelul întregii regiuni de studiu cât și pentru fiecare județ individual.

Tabel 3 Indici de evoluție demografică pentru populația majoritară și romă analizați prin metoda indicelui mediu anual de evoluție numerică a populației și metoda ritmului mediu anual al evoluției demografice (la nivelul zonei de studiu)

PERIOADA/METODA	MAJORITARI		ROMI	
	1992-2011	2002-2011	1992-2011	2002-2011
Metoda indicelui mediu anual	-14.233	-24.325	899	642
Metoda ritmului mediu anual	-0,47%	-0,91%	+3,06%	+1,79%

Identitatea etnică

Identitatea etnică a romilor este o identitate stigmatizantă ce încorporează identitatea de *figani* construită de non-romi, identitatea romani construită de romi și unele elemente caracteristice relaționării sociale: religia, limba, neamul.

Am identificat patru tipuri etnice diferite:

- *romi care se autoidentifică în toate circumstanțele (oficiale, administrative, informale), păstrători de tradiții;*
- *romi identificați de ceilalți ca fiind romi datorită stilului de viață dar care nu se autoidentifică în circumstanțe administrative și oficiale;*
- *romi care se autoidentifică dar care din punct de vedere al stilului de viață s-au modernizat;*
- *romi care și-au schimbat stilul de viață, s-au asimilat populației majoritare și nu se mai autoidentifică nici la nivel informal.*

Elementele cele mai importante care conturează identitatea etnică a romilor sunt legate de moștenirea culturală primită de la strămoși: nomadismul, religia și structura socială din cadrul unei comunități.

5. Așezările umane ale romilor. Clasificări și tipologii

Clasificarea comunităților de romi după rata marginalizării localității

Criteriile care definesc zonele rurale marginalizate și anume capitalul uman, locurile de muncă declarate și condițiile de locuit, analizate în paralel cu literatura de specialitate și datele de la recensământul din 2011, au avut ca rezultat clasificarea a patru clase de marginalizare⁵:

- 0 – localități fără grad de marginalizare;
- 0,1 - <6,1% - marginalizare sub medie;
- 6,1 - <12% - marginalizare la medie;
- 12 - <24% - marginalizare peste medie;
- 24 - +24% - marginalizare severă.

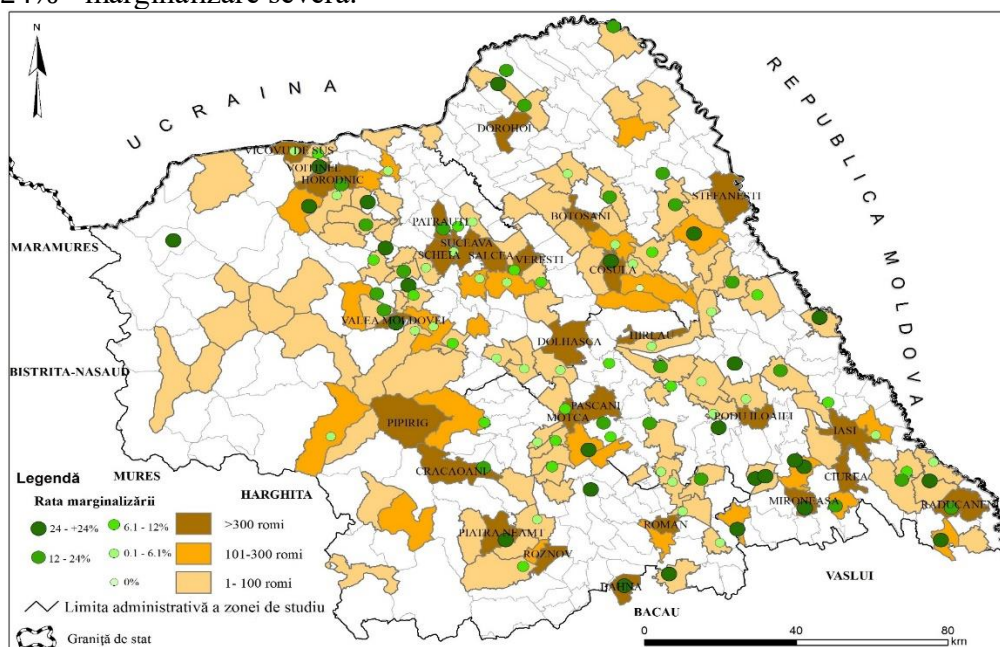

Fig.8. Așezări rurale marginalizate (Conform Atlasului Zonelor Rurale Marginalizate și al Dezvoltării Umane Locale din România

⁵ Date preluate din *Atlasul Zonelor Rurale Marginalizate și al Dezvoltării Umane Locale din România*, realizat de Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice și Banca Mondială (2016).

Clasificarea comunităților de romi după mărimea demografică

I. Localitățile cu număr de romi cuprins între 1 și 50 sunt răspândite pe întreg teritoriul cu o relevanță cantitativă redusă, mai puțin de 5% din populația totală înregistrată.

II. Localitățile cu număr de romi cuprins între 51 și 150 sunt situate în apropierea arealelor mai dens populate de etnia romă; cele 26 de unități teritoriale identificate au fost populate în urma migrației teritoriale legate de locul de muncă.

III. Localitățile cu număr de romi cuprins între 151 și 300. Am identificat 24 de localități cu valori ridicate ale etnicilor romi și cu relevanță cantitativă mai ridicată, 8-10%.

IV. Localități cu număr de romi cuprins între 301 și 500.

Tabel 4. Comunități cu peste 500 de locuitori de etnie romă

BOTOȘANI		IASI		NEAMȚ		SUCEAVA	
Comuna	Comunitatea de romi (>10%)	Comuna	Comunitatea de romi (>10%)	Comuna	Comunitatea de romi (>10%)	Comuna	Comunitatea de romi (>10%)
Coșula	Coșula	Lungani	Crucea	Bahna	Izvoare	Valea Moldovei	Mironu
	Buda		Zmeu	Crăcăoani	Crăcăoani	Pătrăuți	Pătrăuți
	Supitca	Moțca	Moțca	Pipirig	Pipirig	Dolhasca	Gulia
		Mogoșești	Mogoșești			Voitineli	Voitineli
						Verești	Hancea
						Ciprian	Ciprian
						Porumbescu	Porumbescu
						Comănești	Humoreni

Tipologia comunităților compacte de romi

Comunitățile compacte prezintă caracteristici determinate de statut, locație, mărime, perioadă de formare și mod de viață. Mărimea comunităților variază de la câteva zeci de persoane până la câteva mii. Cele mai mari comunități compacte de romi din nordul Moldovei sunt la Gulia-Dolhasca, Mironu-Valea Moldovei, Ițcani – Suceava, Pătrăuți, Albești, Tulbureni-Botoșani, Coșula, Lungani, Zanea-Ciurea, Grajduri, Zece Prăjini-Dagâța, Moțca, Pipirig, Bahna, Crăcăoani, Târgu-Neamț.

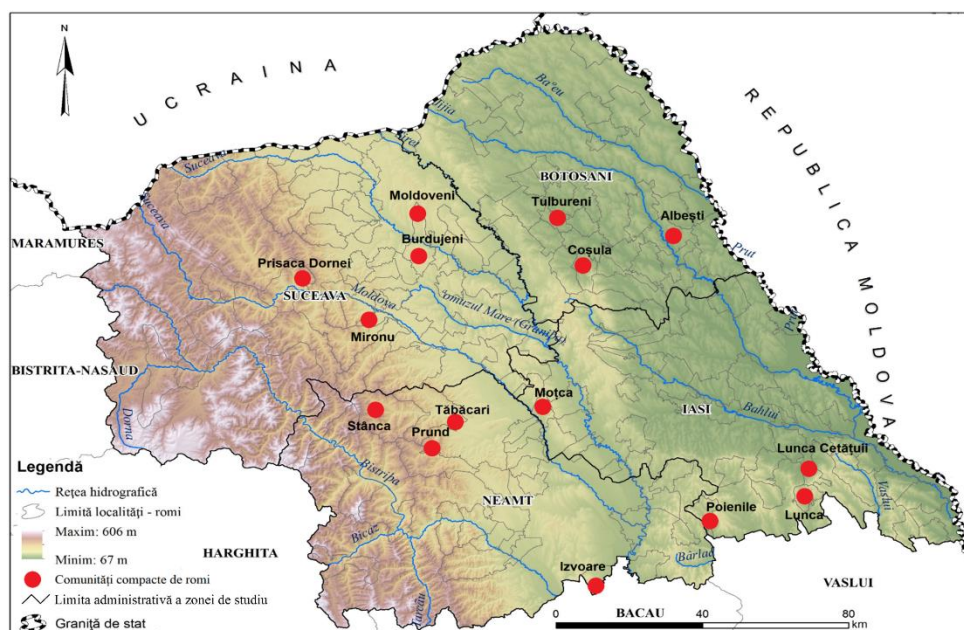

Fig.9. Comunități compacte de romi

Tipologia comunităților rome cu acces la infrastructura rutieră și feroviară

În ceea ce privește influența rețelelor de transport asupra distribuției geografice a populației de etnie romă, studiile recente accentuează legătura între evoluția demografică și evoluția căilor de transport. Relația dintre rețeaua de căi ferate și rutiere, pe de o parte, și evoluția demografică sau etnică a unei localități, este extrem de dinamică și a evoluat de-a lungul deceniilor (Efros, V., et al, 2017).

Concluzii

Lucrarea de față *Particularitățile geodemografice ale populației de etnie romă din nordul Moldovei* reprezintă o analiză a unor elemente care definesc comunitățile de romi din nordul țării, regăsite și în cadrul comunităților la nivel național și internațional (bilanț natural foarte ridicat comparativ cu al populației majoritare, fertilitate ridicată, rate mari de analfabetism, reticențe în ceea ce privește furnizarea de informații privind activitatea economică, elemente de tradiție și cultură care nu se pliază pe normele sociale). Cu toate acestea, românii din nordul Moldovei s-au adaptat în proporție de 70% normelor impuse de societatea majoritară începând cu lungul proces de sedentarizare, transformat de unele familii de romi într-o migrațiune sezonieră și până la împrumuturile culturale interetnice care au grăbit procesul de asimilare majorității.

În ceea ce privește aspectul istoric, teorii privind originea romilor, parcursul lor spre Europa și evoluția socială de-a lungul istoriei, au condus spre o mai mare incertitudine a cercetărilor privind această minoritate. Elementele care să consolideze aceste idei au fost analizate din mai multe perspective (etimologice, istorice, culturale), evidențiindu-se pentru fiecare teorie câte un element care să-i confere sustenabilitate. Rămâne, așadar, la dispoziția noastră să alegem o teorie căreia să-i urmărim cursul.

La sedentarizarea romilor au contribuit și elementele cadrului natural, fiind identificate comunități care s-au dezvoltat datorită favorabilității pentru locuire a mediului înconjurător. Cu toate că meseriile tradiționale (care au avut un rol hotărâtor în procesul de sedentarizare) au fost abandonate, românii s-au readaptat mediului și au căutat mijloace de valorificare a elementelor cadrului natural astfel încât să poată asigura familiei un trai decent (21% dintre românii din localitățile montane lucrează în domeniul forestier, cei care locuiesc în județele Botoșani și Iași fac comerț ambulant cu materiale din alamă confecționate de ei în schimbul produselor alimentare necesare).

Din punct de vedere al evoluției demografice înregistrată în ultimii 50 de ani, indicatorii de dezvoltare specifici pentru populația de etnie romă sunt natalitatea și fertilitatea; valorile acestor indicatori sunt clar mai mari comparativ cu ai populației totale. Dacă în perioada 1966-1977, populația de etnie romă avea o rată de evoluție de 861,75% în nordul Moldovei, în aceeași perioadă, populația totală, în aceeași zonă, creștea cu doar 10%. Cu toate că de-a lungul timpului valorile s-au redus (+20% populație romă/-8% totalul populației în perioada 2002-2011), se poate vorbi despre o prognoză evolutivă în ceea ce privește numărul de romi în următorii 20 de ani.

Elementele de structură a populației cu caracteristici speciale pentru populația de etnie romă, înregistrate și la nivel național, sunt legate de educație, starea civilă și structura economică. Este binecunoscută lipsa de atractivitate a romilor pentru educație. În comunitățile tradiționale școala se întrerupe la vârste foarte fragede (fetele la 12 ani, băieții la 14 ani) pentru a forma copii în vederea unei căsnicii. Veniturile obținute din alocația celor mici este un motiv în plus, în ultimele două decenii, pentru care abandonul școlar s-a mai diminuat, iar nivelul educațional a crescut la nivelul populației române. Deși sunt cazuri rare, universitățile înregistrează din ce în ce mai multe cereri de admitere pe locurile vacante pentru romi atât la nivel de licență cât și de masterat, o deosebire în plus este și prezența fetelor pe băncile școlii, în special în comunitățile din apropierea orașelor.

Familia este singura *neafectată* de schimbările sociale din viața romilor. Sunt înregistrate valori scăzute ale căsătoriilor încheiate cu forme legale, peste 60% din familiile de romi fiind legături consensuale încheiate la vârste foarte mici (14-15 ani) ale căror unitate este strict legată de tradiție.

Din punct de vedere socio-economic ceea ce definește marea parte a comunităților de romi din nordul Moldovei este lipsa locurilor de muncă. Ponderea mare a muncitorilor zilieri

(43,2%) indică situația dificilă în care se află romii în ceea ce privește ocuparea și obținerea veniturilor minime necesare pentru întreținere.

Particularitățile culturale au fost analizate în trei comunități tradiționale de romi ursari, căldărari și lingurari din nordul Moldovei (ursarii din Gulia, căldărarii din Ciurea și lingurarii din Mironu). Cele trei comunități analizate sunt cele mai mari comunități compacte de romi din zona de studiu și, în aceeași măsură, și cele mai bune conservatoare ale *tradițiilor țigănești*.

În ceea ce privește tipologia așezărilor umane, am identificat două tipologii comune comunităților de romi: tipologia comunităților compacte și tipologia comunităților cu acces la infrastructura rutieră și feroviară. Prin urmare, în cadrul comunităților compacte, diferențierile s-au făcut din punct de vedere al nivelului de trai; din cele 16 comunități identificate, doar 6 au un nivel de trai mai ridicat, celelalte menținându-se la limita inferioară a sărăciei. Important de menționat este faptul că în toate aceste comunități, ponderea romilor care pot demonstra și proba veniturile lunare este foarte mic.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare documentare

- *** *Arhivele Statului București*, Inspectoratul Regional de Jandarmi, dos. 258/1942
- *** *Arhivele Statului Botoșani*, Prefectura jud. Botoșani, dos. 99/1942
- *** *Arhivele Statului București*, Direcția Generală a Poliției, dos. 190/1942
- *** *Călători străini despre Țările Române*, III, p. 183, Editura Academiei Române, București
- *** *Călători străini despre Țările Române*, X/1, Editura Academiei Române, București
- *** *Călători străini despre Țările Române*, X/2, Editura Academiei Române, București
- *** *Institutul Național de Hidrologie și Gospodărire a Apelor*, București,
- *** *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare – țigani din România*, Cluj, 2001
- *** *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, vol. VI, București, 1985, p. 73
- *** *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, XXX (1645), București, 1998, p. 276
- *** *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*, XII, 1634, București, 1974, p. 196
- *** *Documente privind Istoria României, B, Țara Românească*, IV, București, 1952, p. 356
- *** *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, XXV, p. 452
- *** *Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, 2014-2020*, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
- *** *Sistemul Român de Taxonomie a solurilor*, 2003

1. **Achim, V.**, 1990, *Țigani din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, în „Revista istorică”, nr. 1-2, București;
2. **Achim, V.**, 1997, *Problema Țiganilor în politica regimului antonescian* – comunicare la ședința Sectorului de istoria relațiilor internaționale, Institutul de Istorie "Nicolae Iorga", București;
3. **Achim, V.**, 1998, *Țigani în istoria României*, Editura Enciclopedică, București;
4. **Achim, V.**, 2000, *Politica față de țigani a regimului Antonescu*. In: *Deportarea romilor în Transnistria. De la Auschwitz la Bug / Antologie realizată de Vasile Ionescu* // – București: Aven amentza;
5. **Achim, V.**, 2004, *Documente privind deportarea Țiganilor în Transnistria*. Culegere întocmită, cu Studiu Introductiv, de Viorel Achim. Vol. I-II. București: Editura Enciclopedică;
6. **Achim, V.**, 2010, *Încercarea romilor din România de a obține statutul de naționalitate conlocuitoare, 1948-1949*. In: „Revista Istorică”, S.N., XXI;
7. **Amza, T.**, 1994, *Țigani, o lume a contrastelor*, București;
8. **Ancel, J.**, 2006, *Tragedia romilor și tragedia evreilor din România: asemănări și deosebiri în: Lacrimi române / Române asva*, Luminița Mihai Cioabă. – București: Ro Media;
9. **Andrei, T., et al.**, 2011, *Estimation of school abandonment and its controllers*, Revista romana de statistica (Romanian Statistical Magazine), no. 11, [Accesat 30.05.2015];
10. **Anghel, L.**, 1939, *Frați Romi // Glasul Romilor*. Anul V, Nr.13. – București;
11. **Angus, F.**, 1985, *Țigani*, [Traducere din engleză de Dan Șerban Sava], Editura Humanitas;
12. **Apăvăloaie, M.**, 1965, *Contribuții la studiul geografic al așezărilor rurale din Moldova*, Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”, Iași;

13. **Apăvăloaei, M. et al**, 1981, *Mobilitatea forței de muncă pe căile ferate din Moldova*, Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași;
14. **Apostol, L.**, 2004, *Clima Subcarpaților Moldovei*, Editura Universității din Suceava;
15. **Băcăuanu, V. et al**, 1980, *Podișul Moldovei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București;
16. **Bălan, T.**, 1933, *Documente bucovinene*, Cernăuți,
17. **Beauchesne L.**, 1991, *Les abandons au secondaire: profil socio-demographique*, Quebec, Ministère de l'Éducation du Québec,
18. **Block, M.**, 1936, *Mœurs et coutumes des tsiganes*, Payot, Paris,
19. **Bogdan, I.**, 1925, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, Ateliere Grafice, București,
20. **Bouillon, F.**, 2009, *Les mondes du squat. Anthropologie d'un habitat précaire*, Paris, Monde/PUF;
21. **Budui, V. et al**, 2004, *Modelul numeric al terenului pentru teritoriul Podișului Central Moldovenesc dintre Stăvnic și Siret*, Analele Universității Ștefan cel Mare din Suceava;
22. **Bunduc, Tatiana, et al**, 2014, *Rolul structurilor confesionale ale populației în conturarea migrației internaționale din județul Botoșani, România*, Studia Universitatis Moldaviae, nr 6 (76), Chișinău;
23. **Burlea, A.**, 2010, *Psychopathological Meaning and Socioeconomic Implications on Adolescent Depression*, Summary of doctoral thesis,
24. **Burtea, V.**, 1944, *Neamurile de rromi și modul lor de viață*, București,
25. *Calatori straini depre tarile romane*, II, ed. M. Holban, Editura Stiintifica si Enciclopedia, Bucuresti, 1970, p. 322
26. **Cahn, Claude et al**, 1998, *Roma in the Educational Systems of Central and Eastern Europe*, European Roma Rights Centre Report in The Roma Education Resource Book, Edit. Open Society Institute – Institute for Educational Policy, Budapest;
27. **Calotă, I.**, 1974, *Graiul rudarilor din Oltenia*, Teză de doctorat
28. **Calotă, I.**, 1995, *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie și geografie lingvistică românească*, Craiova ;
29. **Cantemir, D.**, 1972, *Descrierea Moldovei* București, Editura Cartea Românească;
30. **Castle-Karenova, M.**, 2003, *Round and Round the Roundabout: Czech Roma and the Vicious Circle of Asylum – Seeking*, Nationalities Papers, n° 1;
31. **Cătuneanu, I., et al**, 1978, *Fauna Republicii Socialiste România, Aves, Vol. XV*, Editura Academiei Republicii Socialiste România;
32. **Chelcea I.**, 1944, *Țigani din România. Monografie etnografică. Cap. Câți țigani sunt în România?* Ed. Institutului Central de Statistică, București;
33. **Cherata, L.**, 2003, *Dicționar al limbii rromani*, Editura Orion, București;
34. **Cherata, L.**, 2010, *Filosofie, istorie și tradiții indiene în cultura rromilor*, Ed. AiusPrinted, Craiova;
35. **Chifu, T., Mânzu, C., Zamfirescu, O.**, 2006, *Flora și vegetația Moldovei*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași
36. **Chiriță, V.**, 2013, *Migrațiile externe pentru muncă și evoluția pulsatorie a evoluției spațiului rural*, în proceedings of the International Scientific and Practical Conference, Economic Growth in Conditionso of Globalization, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei;
37. **Ciorănescu, Al.**, 2002, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., București;
38. **Ciurea, D.**, 1977, *Evoluția așezărilor și a populației rurale din Moldova în secolele XVII-XVIII*, Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol, pg. 123-154, Iași;

39. **Commission européenne**, 2004, *La situation des Roms dans une Union européenne élargie*, http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6204389_fr.pdf, [Accesat 25.09.2015] ;
40. **Cosovan, T.**, 1892, *Gazeta Bucovinei*”, anul II, nr. 47, Cernăuți;
41. **Cossée, C.**, 2010, *Médias tsiganes en France et en Hongrie : re-présentation de soi dans l'espace public*, Revue européenne des migrations internationales, vol. 26, n° 1, [Accesat 05.09.2015] ;
42. **Costachel, V., Cazacu, A.**, 1957, *Viata feudala in tara Romaneasca si Moldova*, Editura Stiintifica, București;
43. **Costin, M.**, 1958, *Opere complete*, ed. P.P. Panaitescu, București ;
44. **Courthiade M.**, 2002, *Les Tziganes ou le destin sauvage des Roms de l'Est*, Paris, Michalon;
45. **Crișan, N.**, 1994, *Țigani : mit și realitate* Editura Albatros, București;
46. **Damian, G.**, 2010 „*Antonescu și deportarea țiganilor în Transnistria*”, în <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2010/02/02/dosare-ultrasecrete-antonescu-si-deportarea-tiganilor-in-transnistria/>
<http://www.george-damian.ro/cand-au-venit-tigani-si-cum-au-devenit-robi-3537.html> (18.11.2014)
47. **Deslandes, R. și Potvin, P.**, 1998, *Les comportements des parents et les aspirations scolaires des adolescents*, La Revue internationale de l'éducation familiale,
48. **Diminescu, D.**, (dir.) 2003, (2003), *Visibles mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines*, MSH,.
49. **Diminescu, D. & Lagrave, R.-M.**, 1999, *Faire une saison. Pour une anthropologie des migrations roumaines en France. Le cas du pays d'Oas*, Migrations Études, n° 91,
50. **Djuvara, N.**, 1996, *Intre Orient si Occident*, Editura Humanitas, Bucuresti,
51. **Duminică, I.**, 2006, *Statutul social-juridic al romilor din Țara Moldovei în perioada medievală (sec. XV – XVIII)*// Revista de etnologie și culturologie, Volumul I, Chișinău: AȘM, IPC, Centrul de Etnologie,
52. **Duprat, V.**, 2011, *Difficultés rencontrées dans la prise en charge médicale de la population Rom, enquête réalisée sur la Communauté Urbaine de Bordeaux entre mars 2010 et septembre 2010* Teză de doctorat ;
53. **Efros, V, et al**, 2017, *Development of Roma settlements in northern Moldova around hubs and interchanges*, 3rd International Scientific Conference GEOBALCANICA 2017 Proceedings
54. **Fleck Gabor, Rughinis, C.**, 2008, *Vino mai aproape: Excluziunea și incluziunea romilor în România de azi*, Guvernul României, Editura Human Dynamics, București
55. **Fraser, A.**, 2008, *Tigani*, Editura Humanitas, Bucuresti;
56. **Fings, K., et al**, 1997, *De la „știința” rasială la lagărele de concentrare. Rromii în perioada regimului nazist*, Gypsy Research Centre, University of Hertfordshire Press;
57. **Fozsto, L.**, 2009, *Colecții de studii despre romi*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorității, Cluj-Napoca;
58. **Fripis D.**, 2009, *De la lume adunate despre Târgu Frumos*, Iași;
59. **Gabor, F., et al**, 2009, *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorității, Cluj-Napoca;
60. **Gălbău, I. & Vasilcu, D.**, 2015, *The effects of parents' emigration on the school activity of roma pupils. Case study: Suceava*, SGEM2015 Conference Proceedings, Albena, Bulgaria

61. **Gonța Al. I.**, 2000. *Cercetări cu privire la robia Țiganilor din Moldova în veacurile XIV-XVI*, în: *Robia Țiganilor în Țările Române. Moldova. Rromii din România – studii și documente istorice* // București: Aven amentza
62. **Grigoroviță, M.**, 1996, *Din istoria colonizării Bucovinei*, Editura Didactică și Pedagogică, București ;
63. **Grigoraș, N.**, 2000. *Robia în Moldova. De la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în: *Robia Țiganilor în Țările Române. Moldova. Rromii din România – studii și documente istorice* // București: Aven amentza;
64. **Guglielmo, R.**, 2004, *Human Rights in the Accession Process: Roma and Muslims in an Enlarging Europe, Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward*, Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute, pp. 37-59.;
65. **Hurmuzaki, E.**, 1890, *Documente privitoare la tarile Romane*, I/2, Bucuresti, p. 527;
66. **Iașu, C.**, 2002, *Depresiunea Rădăuților – studiu de geografie umană*, Editura Corson, Iași ;
67. **Ilarian P.**, 1864, *Tesaur de monumente istorice*, vol III, București,;
68. **Iordan, I.**, 1974, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București;
69. **Iorga, N.**, 1930, *Anciens documents de droit roumain*, Paris-Bucarest;
70. **Iorga, N.**, 1985, *Locul romanilor in istoria universală*, Editura R. Constantinescu, București ;
71. **N. Iorga**, 1981, *Istoria romanilor prin calatori*, Editura Eminescu, București ;
72. **Iosep, I.**, 1999, *Studiu geografico-economic al Obcinelor Bucovinei*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea Al. I. Cuza, Iași;
73. **Kogălniceanu, M.**, 1891, *Desrobirea Țiganilor. Ștergerea privilegiilor boierești. Emanciparea taranilor*, Bucuresti: Litotipografia Carol Göbl;
74. **Kogălniceanu, M.**, 1837, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens*, suivie d'un recueil de sept cents mots cigains, Berlin
75. **Kogălniceanu, M.**, 1900, *Schiță despre Țigani* [Traducere de Gh. Ghibănescu, profesor], Iași, Tipografia Dacia - P. Iliescu și D. Grossu,
76. **Kropp, M.**, 2012, *La migration des Roms au sein de l'Union européenne – Une minorité ethnique est devenue la « patate chaude » de la politique européenne*, Bruxelles;
77. **Kyuchukov Hristo**, 2011, *The Roma girls: between tradition and education*, Intercultural Education, vol. 22, pag. 97-104;
78. **Langevin, N.L.**, 1992, *Abandon scolaire: dépistage et prévention. Vie pédagogique*, Les Edition Logiques, Quebec
79. **Legros, O.**, 2010, *Les pouvoirs publics et les grands « bidonvilles roms » au nord de Paris (Aubervilliers, Saint-Denis, Saint-Ouen)*, EspacesTemps.net , Travaux ;
80. **Le Rapport du CNDH Romeurope sur la situation des Roms en France**, 2010-2011, *Les Roms; boucs-émissaires d'une politiques sécuritaires qui cible les migrants et les pauvres*,
http://www.ldhfrance.org/IMG/pdf/Rapport_20102011_CNDH_Romeurope_version_def_diffusion_mail.pdf, [Accesat 14.11.2015]
81. **Le Rapport du CNDH Romeurope sur la situation des Roms en France**, 2016, *Le Recensement des évacuation forcées de lieux par des Roms en France, au cours de l'année 2015*,
http://www.ldhfrance.org/IMG/pdf/evacuations_forcees_2013.pdf, [Accesat 14.11.2015]
82. **Liegeois, J.-P.**, 1983, *Tsiganes*, Paris,

83. **Liegeois, J.-P.**, 1985, *Tsiganes et Voyageurs. Données socio-culturelles. Données sociopolitiques*, Strasbourg: Conseil de l' Europe;
84. **Liégeois, J.-P.**, 2009, *Roms et Tsiganes*, Paris, La Découverte
85. **Liegeois, J.-P.**, 1985, *Tsiganes et Voyageurs. Données socio-culturelles. Données sociopolitiques*, Strasbourg: Conseil de l' Europe;
86. **Luceș, D., et al**, 2016, *Health and Education in Roma Families. Comparative Study, Romanian Roma Families from Rennes, France vs. Roma from Mironu, Suceava, Romania*, European Review Of Applied Sociology;
87. **Lupchian Maria-Magdalena**, 2010, *Rolul polarizator al orasului Suceava pentru spatiul rural judetean*, Revista Studii și cercetări de economie rurală, nr. 9;
88. **Martinez, Nicole**, 2001, *Romii*, Editura de Vest, Timișoara;
89. **Marušiakova, E. și Popov, V.**, 2008, *Les migrations des Roms balkaniques en Europe Occidentale: mobilités passées et présentes*, Balkanologie, Vol. XI, n° 1-2, [Accessed 14.04.2015], <http://balkanologie.revues.org/972>
90. **Merfea, M.**, 1991, *Țigani – integrarea socială a romilor*, Editura Bârsa, Brașov;
91. **Merfea, M.**, 1998, *Cultură și civilizație romani*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
92. **Mihăilă, D.**, 2001, *Regionarea climatică a Câmpiei Moldovei*, Analele Universității Ștefan cel Mare, Suceava;
93. **Miklosich, F.**, 1872-1880, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's*, Wien, in Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften;
94. **Muntele, I.**, 1998, *Populația Moldovei în ultimele două secole*, Editura Corson, Iași;
95. **Murariu D.**, 2000, *Fauna României.Mammalia, Insectivora* vol. XVI,. Editura Academiei Române, București;
96. **Murariu D.**, 2001, *Fauna României.Mammalia, Rodentia*, vol. XVI,. Editura Academiei Române, București;
97. **Murariu D.**, 2005, *Fauna României.Mammalia, Carnivora*, vol. XVI,. Editura Academiei Române, București;
98. **Nacu, A.**, 2010, *Les Roms migrants en région parisienne: les dispositifs d'une marginalization*: Revue européenne des migrations, vol 26;
99. **Nicolăescu-Plopșor, C. S.**, 1922, *Gurbanele*, Arhivele Olteniei;
100. **Obreja, Alexandru**, 1943, *Zonele economice ale Iașului*”, *Lucrările Seminarului Geografic „Dimitrie Cantemir”*,IV, Iași
101. **Olinescu M.**, 1944, *Mitologie romaneasca*, Editura Minerva, Bucuresti,
102. **OSCE**, 2010 *Recent Migration of Roma in Europe*, 2nd Edition. A study by Claude Cahn & Elspeth Guild
103. **Păvăloi, I., Cazacu, T.**, 2003, *Deportarea Țiganilor din Basarabia.1942-1944*, în Revista Cugetul. Revistă de Istorie și Cultură, nr.4 (20);
104. **Pescaru, M.**, 2014, *Consequences of parents' migration on children rearing and education*: The 6th International Conference Edu World 2014 “Education Facing Contemporary WorldIssues”, 7th - 9th November 2014.
105. **Petcuț, P.**, 2003, *Istoria și tradițiile rromilor*, Editura RoMedia, București;
106. **Petcuț, P.**, 2009, *Rromii din România. Documente. Volumul I*, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj-Napoca;
107. **Piticar, Adrian**, 2013, *Caracteristici ale temperaturii aerului în nord-estul României*, Volumul de lucrări al Workshop-ului: Tendințe și cerințe de interdisciplinaritate în cercetare. Prezentarea rezultatelor obținute de doctoranzi, Editura Politehniun, Iași;
108. **Piticar, A., & Ristoiu, D.**, 2013, *Spatial distribution and temporal variability of precipitation in northeastern Romania*. Riscuri si Catastrofe, 13(2) ;

109. **Ploscaru, D.**, 1973, *Podișul Central Moldovenesc –studiu geomorfologic*, teză de doctorat, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași;
110. **Poissoinier, A.**, 1866, *Les esclaves tsiganes dans les Principautés Danubiennes*, Payot, Paris ;
111. **Popp Șerboianu, C. J.**, 1930, *Les Tsiganes. Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire-Dictionnaire*, Payot, Paris;
112. **Posea, G.**, 2005, *Geomorfologia României: reliefuri, tipuri, geneză, evoluție, regionale*, ediția a II-a, Editura Fundației România de Măine, București;
113. **Potot, S.**, 2003, *Circulation et réseaux de migrants roumains: Une contribution à l'étude des nouvelles mobilités en Europe*, Thèse de doctorat en ligne, (dir. Jocelyne Streiff-Fénart);
114. **Potra, G.**, 1939 (reeditată în 2002), *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, București;
115. **Potvin, P. et al**, 1999, *Risque d'abandon scolaire, style parental et participation parentale au suivi scolaire*, Revue canadienne de l'éducation;
116. **Preda, M., et al**, 2009, *Riscuri și inechități sociale în România*, Editura Polirom, București;
117. **Rădoane, M., Rădoane, N., Cristea, I., Gancevici-Oprea, D.**, 2008, *Evaluarea modificărilor contemporaneale albiei râului Prut pe granița românească*, Revista de geomorfologie, - vol. 10, 2008
118. **Raiu, S. L.**, *Prezent și perspective în cultura romă în viziunea intelectualilor, liderilor și oamenilor de succes romi*, coord. Elena Zamfir, Vasile Burtea, Grupul de Presă, tipografie și distribuție PPB;
119. **Rigoni, I.**, 2010, Éditorial. *Les médias des minorités ethniques. Représenter l'identité collective sur la scène publique*, Revue européenne des migrations internationales, vol. 26, nr 1, [Accesat 05.09.2015] ;
120. **Robertson, A. și Collette, P.**, 2005, *L'abandon scolaire au secondaire : prévention et intervention*, Revue des sciences de l'éducation, vol. 31, n° 3, [Accesat 02.07.2015];
121. **Rumberger, R. W., et al**, 1990, *Families influences on dropout behavior in one California high school*, Sociology of Education;
122. **Sali, N., Duminica, I.**, 2006. *Emergența societății civile. Romii în Republica Moldova: între toleranță și prejudecăți* // Chișinău ;
123. **Sandu, Mariana**, 2005, *Romii din România-Repere prin istorie*, București;
124. **Sarău, Ghe.**, 1994, *Limba romani (tigănească). Manual pentru clasele de învățători romi ale Școlilor Normale* , București, Editura Didactică și Pedagogică;
125. **Sarău, Ghe.**, 1997 , *Romii, India și limba rromani* ”, București;
126. **Scurtulencu, Th. B.**, 2002. *Situația juridico-economică a Țiganilor în Principatele Române*, în: *Romii în istoria României. Antologie și bibliografie* // București: Aveniment;
127. **Șirbu, Tatiana**, 2003, *Unele aspecte istoriografice privind statutul social al Țiganilor în perioada anilor 1918-1914* // *Symposia Professorum. Seria Istorie. Materialele Sesiunii științifice din 26-27 aprilie 2002*. Chișinău: Pontos;
128. **Soulis, G.**, 1961, *The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages*, Dumbarton Oaks, Harvard University;
129. **Stchoupak, N., et al**, 1987, *Dictionnaire sanskrit-français*, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris;
130. **Strabon, S.**, 1972, *Geografia*, Vanț-Ștef, Felicia (trad.), vol. I, II, III, Editura Științifică, București

131. **Șandru, Corina**, 2015, *Problems and solutions regarding the Roma population's access to education. A case study in Racos, Romania*, Bulletin of The Transilvania University of Brașov, Series VII: Social Sciences, Vol. 8 (57), No. 2;
132. **Tănasă, I.**, 2011, *Clima Podișului Sucevei*, teză de doctorat, Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava;
133. **Tocilescu, G.**, 1931, *534 documente istorice, slavo-române*, București;
134. **Toma, Ștefania et al**, 2010, *Spectrum: cercetări sociale despre romi*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorității, Cluj-Napoca;
135. **Troncotă, Cristian**, 1997, *Deși suntem țigani, vrem să plecăm liberi // Magazin istoric*. Serie nouă. Anul XXXI– nr. 3 (360);
136. **Tufescu, V., C.**, 1941, *O regiune de circulație: Poarta Târgului-Frumos*, MO, Imprimeria Națională, București;
137. **Ujvari, I.**, 1972, *Geografia apelor României*, Editura Științifică, București
138. **Ungureanu, Al.**, 1980, *Orașele din Moldova*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București;
139. **Ungureanu, Al., et al**, 2002, *Moldova: Populație, forța de muncă și așezările umane în tranziție*, Editura Corson, Iași;
140. **Vaillant, J.**, 1857, *Les Romes. Histoire vraie des vrais Bohemiens*, Arbre d'Or, Cortaillod, Paris ;
141. **Vallerand, R.J. și Sénécal, C.B.**, *Une analyse motivationnelle de l'abandon des études. Apprentissage et socialisation*, 1992, 15 (1);
142. **Vasilcu, D. & Séchet, R.**, 2011, *Vingt ans d'expérience migratoire en Roumanie postcommuniste*, in Espace. Populations. Sociétés;
143. **Vasilcu, D.**, 2007, *Valea Moldovei în sectorul carpatic – studiu de geografie umană*, Editura Universității din Suceava, Suceava;
144. **Vasilcu, D., et al**, 2016, *Migration between integration and discrimination. The case of Roma communities of romanian nationality in the city of Rennes, France*, 2nd International Scientific Conference GEOBALCANICA 2016 Proceedings, Skopje, Macedonia;
145. **Voicu, M., et al**, 2008, *Romii – povești de viață*, publicat de Fundația SOROS, România;
146. **Wamsiedel, M., et al**, 2009, *Sănătate și comunitatea romă, analiză asupra situației din România*, Editura Fundacion Secretariado Gitano, Spania;
147. **Wilkin, Anne et al.**, 2009, *Improving the outcomes for Gypsy, Roma and Traveller pupils*, National Foundation for Educational Research, United Kingdom;
148. **Wlislöck, H.v.**, 1886, *Märchen und Sagen der Transilvanischen Zigeuner*, Berlin;
149. **Wickenhauser, Dr.**, 1877, *Geschichten und Urkunden des Klosters Solka*, Cernăuți;
150. **Xenopol, A.D.**, 1927, *Istoria romanilor din Dacia Traiana*, vol. V, Editura Cartea romaneasca, Bucuresti;
151. **Yan Yoors**, 1967, *The Gypsies*, Illinois;
152. **Zamfir, C. și Preda, M. (coord)**, 2002, *Roma population in Romania*, Expert Publishing, Bucharest;
153. **Zamfir, E. și Zamfir, C.**, 1993, *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București;
154. **Zaharia, Ghe.**, 1974, *Pages de la résistance antifasciste en Roumanie*, Editura Meridiane, București ;

Surse de documentare electronice

***<http://www.george-damian.ro/cand-au-venit-tiganii-si-cum-au-devenit-robi-3537.html>
(18.11.2014)

***<http://despretigani.blogspot.ro/2009/10/breviar-de-istorie-rromilor.html> (18.11.2014)

***<https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2010/02/02/dosare-ultrasecrete-antonescu-si-deportarea-tiganilor-in-transnistria/> (22.11.2014)

***http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cel-mai-batran-supravietuitor-al-holocaustului-tiganesc

***<http://www.romanialibera.ro/special/documentare/deportatii-din-transnistria--viata-cu-400-de-grame-de-paine-pe-zi--articol-integral--246085>

***<http://www.frontpress.ro/2009/03/antonescu-si-deportarea-tiganilor-in-transnistria.html>

***<http://www.george-damian.ro/deportarea-tiganilor-in-transnistria-raspuns-pentru-vitalie-cojocari-487.html> (22.11.2014)

***<http://www.platzforma.md/deportarea-si-exterminarea-tiganilor-din-romania-in-transnistria-1941-1944-partea-2/> 23.11.2014

***<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/77759/Originea-tiganilor-teorii-contradictorii.html>

***<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/77759/Originea-tiganilor-teorii-contradictorii.html>

***<http://www.iini-minorities.ro/ro/resurse/studii-despre-robie-si-istoria-tiganilor-in-romaniei-in-secolele-xvi-xix>

***<https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2010/02/02/dosare-ultrasecrete-antonescu-si-deportarea-tiganilor-in-transnistria/> George Damian, 2010

***<http://statistici.insic.ro>